

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע עקב תשפ"א

כיצד מתפללים? או על מה מבוססות תפילותינו? (2)

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

בשבוע שעבר, **פרשת ואתחנן**, התחלנו לברר את דברי הסוגיא במסכת ברכות, שם מקשה הגמרא: "כמה ישהה בין תפלה לתפלה? רב הונא ורב חסדא, חד אמר: כדי שתתחונן דעתו עליו; וחד אמר: כדי שתתחולל דעתו עליו. מאן דאמר כדי שתתחונן דעתו עליו - דכתיב: **וְאֶתְחַנֵּן אֶל יְקֻנִּי**; ומאן דאמר כדי שתתחולל דעתו עליו - דכתיב **וַיַּחַל מֹשֶׁה**" (דף ל ע"ב).

הגאונים הסבירו את הסוגיא בדרך שונה ממה שמצינו בפירוש רש"י. ואלו דבריהם: "חד דאמר כדי שתתחונן דעתו עליו פי שתחונן דעתו עליו כדי שתסור האימה מלבו כי בעת שעובר לפני התיבה מתבהל מפני הצבור וכשמתחיל להתפלל ולכוין לבו להתחנן סרה אותה האימה מלבו דכתיב "ואתחנן ואתנפלי". וחד אמר כדי שתחולל דעתו עליו בשיעור שתסור האימה מלבו ויכוין לבו לחלות פני צורו שימחול על מה שפשע ומרד; שזה יותר שיעור מן המתכוין לקבל פרס. כי ענין ואתחנן כגון לקבל פרס הוא שהיה משה רבינו מתחנן אבל ענין ויחל הוא בקשת מחילה וצריך דברי תחינה בבכיה". (תשובות הגאונים - מוסאפיה סימן קיא). לפי הגאונים אין מדובר כאן בתפילה אחרי תפילה שנאמרות ברציפות אלא בשני סוגים של תפילה. האחת היא בקשה מהקב"ה לפני משורת הדין (כשיטת רש"י) והתפילה מהסוג השני היא בקשת מחילה על חטא וקלקול. לכן יש הבדל בין הנוסח של תחילת פרשת ואתחנן לבין הנוסח של פרשת כי תשא. בקשת הסליחה והאפשרות של תיקון דורשת תפילה מאומצת יותר. חילוק זה יכול להשפיע על האווירה הנדרשת בבית הכנסת. הכנסת חשבון נפש כהקדמה לתפילה והמסקנה שיש צורך בתיקון, יכולה לשמש מנוף ליתר רצינות בתפילה. תפילה שמשמעותה בקשת "טובה" יכולה להתנהל, אומנם מתוך הכנה רצינית, אבל גם תוך שימוש בשירה ומתוך שמחה.

האם יש גם מקום להקדים שיעור ועיסוק רציני בלימוד כהכנה לתפילה? יתכן וגם לזה יש תשובה בסוגיא שם (ברכות דף ל ע"ב). כמה שורות קודם מופיע: "רבי אמי ורבי אסי אף על גב דהוה להו תליסר בי כנישתא בטבריא, לא הוו מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי (למרות שהיו בעיר טבריה שלש עשרה בתי כנסת הם התפללו בבית המדרש שלהם)". גדולי התורה של טבריה מלמדים אותנו על הקשר החשוב בין לימוד תורה לבין תפילה. רבי אמי ורבי אסי היו מקפידים להתפלל דווקא במקום בו למדו בקביעות ועסקו בתורה לאורך היום. הנפקא מינא לימינו היא, שגם מי שאינו עוסק בדברי תורה כל היום, כמו גדולי החכמים רבי אמי ורבי אסי, ראוי שבית תפילתו יהיה גם מקום לימודו. על כתפי הרבנים מוטלת החובה - הזכות, לאפשר לימוד מעמיק לצאן מרעיתם כהקדמה לתפילה. גם זו דרך לקשר בין שתי הדרכים של עבודת השם, לימוד התורה והתפילה, שמן הראוי שיהיו מאוגדים יחד. כך יעלה היהודי מעלה ויזכה לחיבור משמעותי יותר עם אביו שבשמים.

נסיים במאמר חז"ל נוסף העוסק בסוגיא זו של הקדמה לתפילה, בו מצאנו הבדל משמעותי בין התלמוד הבבלי לתלמוד הירושלמי.

במסכת ברכות (שני דפים קדימה) מצינו עוד: "חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת (לפני התפילה). מנא הני מילי? אמר רבי יהושע בן לוי: אמר קרא "אשרי יושבי ביתך". ואמר רבי יהושע בן לוי: המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר תפלתו שנאמר "אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך" (דף לב ע"ב). מקשה הגמרא: "וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה (שלש תפילות ביום ושעה קודם ושעה אחר כל תפילה), תורתן היאך משתמרת, ומלאכתן היאך נעשית? ומתוצאת: "אלא מתוך שחסידים הם - תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת". לעומת זאת בתלמוד הירושלמי התירוץ הוא הרבה יותר משמעותי: "אמר רבי יצחק בי רבי אלעזר על ידי שהיו חסידים היתה ברכה ניתנת בתורתן וברכה נתנת במלאכתן" (ברכות פ"ה ה"א). אין צורך להכביר במילים כדי להסביר מדוע תירוצו של התלמוד הירושלמי הרבה יותר חזק ומהפכני. מי שינהג רצינות בתפילתו, תורתו לא רק תשתמר אלא תתברך וממילא תתעלה ותתרומם. זה כוחה של תורה ולימודה בארץ ישראל שהתורה לא רק משתמרת אלא גם מתברכת.

דווקא עתה, ערב שנת השמיטה, נקרא לרבבות בית ישראל לקבוע מקום לתורתם ותפילתם ולעסוק גם בלימוד הלכות שנת השבע. תוכנית "**מורנו**" - הלכות שמיטה, מבית "ארץ חמדה", מוצעת בימים אלה לציבור הרחב, ללימוד מהנה ומעמיק.

לע"נ חברי הנהלת 'ארץ חמדה'				
לע"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"יה בת ר' משה זאב י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל י' באייר תשע"א	לע"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל ט' בתשרי תשע"ו	לע"נ מר משה וסרצוג ז"ל כ' בתשרי תשפ"א	לע"נ מר שמואל וגבי אסתר שמש ז"ל י"ז בסיוון / כ' באב
לע"נ מר יצחק טרשנסקי ז"ל כ"ח באדר תשפ"א	לע"נ הרב ישראל רוזן זצ"ל י"ג בחשוון תשע"ח	לע"נ ר' מאיר וגבי שרה ברכפלד ז"ל (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	לע"נ הרב אשר וגבי סוזן וסרטיל ז"ל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף	לע"נ נועה רבקה בת מלכה ברכה ומשה
לע"נ גבי מרים שטרן ע"יה נלב"ע ה' באב תשע"ט	לע"נ ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טויבע כרמל ז"ל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	לע"נ ר' אברהם ומרת גיטה קליין ז"ל י"ח באייר / ד' באב	לע"נ יחזקאל וגבי חנה צדיק ע"יה י"א באייר תשע"ו / י"ט בתשרי תשפ"א	
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד				

חֵמְדַּת שְׁנַת הַשְּׁבַע

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית מורנו מבית 'ארץ חמדה'

ביטול תוספת שביעית לפי הירושלמי, או: מה המשמעות של לימוד התורה?

בשבוע שעבר למדנו כיצד הגמרא במועד קטן מצדיקה את ביטול תוספת השביעית. ההסבר של הירושלמי לדבר עוד יותר מפתיע, וניתן ללמוד ממנו רבות על משמעות לימוד התורה שלנו.

בתחילת מסכת שביעית מקשה הירושלמי כיצד יתכן שביטול דין מאוחר יבטל את דברי בית הדין הקודם לו. רבי יונתן אומר שביטול דין הראשון סמך למקרא אחד, ובית הדין השני סמך למקרא אחר. בית הדין הראשון דרש את הפסוק "בחריש ובקציר תשבות", ופירש שכוונת הכתוב היא לאסור את החריש המכין לשביעית ואת הקציר של יבול השביעית. בית הדין המאוחר דרש את הפסוק "שש שנים תזרע שדך": כשם שנאמר "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך", ובששת הימים אין איסור להכין את היום השביעי (לדוגמא: אין איסור שהמכשירים שלנו ימשיכו לעבוד בשבת), כך אין איסור להכין את חקלאות השנה השביעית בשש השנים.

אם כך, בית הדין הראשון התבסס על פסוק אחד לאסור את תוספת השביעית, ובית הדין השני התבסס על פסוק אחר להתיר.

לכאורה כל המהלך הזה אינו עונה על שאלת הגמרא. הגמרא שאלה כיצד יתכן שביטול דין המאוחר מבטל את דברי בית הדין הקודם לו. תשובת הגמרא היא: בית הדין הראשון דרש פסוק אחד, בית הדין המאוחר דרש פסוק אחר וביטל את דבריו. לכאורה הקושיה במקומה עומדת: כיצד יתכן שביטול דין המאוחר מבטל את דברי בית הדין המוקדם?

העלי-תמר (הרב ישכר ברבי צבי תמר, שחיבר את אחד מספרי הלמדנות החשובים ביותר על הירושלמי) מפנה אותנו לביאורו של הריטב"א למושג "אסמכתא".

אנו רגילים להבין את המושג "אסמכתא" כפירוש הרמב"ם. הווה אומר: דרך להציג את ההלכות מתוך הפסוקים, למרות שהפסוקים אינם מכוונים לכך. כוונת הפסוק לא הייתה מה שנאמר באסמכתא, והאסמכתא איננה מתיימרת לפרש את הפסוק כלל. האסמכתא היא דרך להסמך, לחבר, את ההלכה לפסוקים, גם אם אין זו כוונת המחבר (הקב"ה).

לא כך מפרש הריטב"א את המושג אסמכתא. הריטב"א (על ראש השנה דף ט"ז) אומר דברים מפתיעים כל כך, שנצטט אותם בלשונו: "כל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק, העיר הקב"ה שראוי לעשות כך, אלא שלא קבעו חובה, ומסרו לחכמים ... לקבעו אם ירצו". נבאר את המשפט הקשה הזה.

חותמו של הקב"ה אמת. הוא כולו אמת, והוא מכיל אמיתות רבות, והוא כל האמיתות כולן. דא עקא, שהעולם המוגבל שלנו אינו יכול להכיל את כל האמת כולה. יש אמת בכך שייאוש שלא מדעת הוא ייאוש, ויש אמת בכך שהוא אינו ייאוש. העולם שלנו אינו יכול להכיל את שני הדברים, ולכן בהלכה יש כללי הכרעה. אבל אין זה אומר שהאפשרות השנייה איננה אמת. זה בסך הכל אומר שהעולם המוגבל שלנו נאלץ לוותר על יישום אחת האמיתות במקרה מסויים.

העולם שהקב"ה ברא אינו יכול להכיל את כל האמיתות כולן. הוא נתן תורה, המגישה לנו את כל האמת הגדולה והאינסופית שלו. אך העולם שלנו סופי. היכולת שלנו ליישם את האמיתות היא סופית, ובהכרח חלק מהאמיתות הא-לוקיות לא יוכלו לבוא לידי ביטוי בעולם המעשה. רבות מהאמיתות הללו הקב"ה טבע בפסוקים בדרך רמז. כאשר חז"ל דורשים חסרות ויתרות, ודרשות דומות, הם אומרים: הקב"ה בחר לנסח את התורה באופן המאפשר לקרוא את התורה גם כך, לזהות ייתור או מיעוט, בעזרתו ניתן לדלות את האמיתות. לכן הקב"ה טבע אותן בתורה.

האם העולם מסוגל להכיל את האמיתות הללו? לא תמיד, ולא בהכרח. אך אין זה אומר שאין כאן אמת שנכון ליישם. את ההחלטה מה ליישם, וכיצד, הקב"ה השאיר להחלטתם של חז"ל. זה מה שאומר הריטב"א: "כל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק, העיר הקב"ה שראוי לעשות כך, אלא שלא קבעו חובה, ומסרו לחכמים ... לקבעו אם ירצו".

אם כך, בית הדין השני אינו חולק על בית הדין הראשון. שניהם התבססו על אסמכתא. כלומר: שניהם מודים שהלימוד של בית הדין האחר הוא לימוד לגיטימי, וביד כל בית דין להחליט איזה לימוד ליישם.

חשיבה זו מסייעת לנו להבין את משמעות לימוד התורה בכלל. כאמור, העולם ההלכתי, של יישום ההלכה, אינו מסוגל להכיל את כל האמיתות. בסופו של דבר אדם מסוגל לבצע ברגע נתון ובסיטואציה נתונה פעולה אחת, ולא את הפכה. גם אם יש אמת אלוקית בפעולה הנגדית. אך האם האמת השנייה נמחקת מן העולם? חלילה. בית שמאי מביאים הרבה אמת לעולם, והאמת הזו נשארת חלק מהעולם בעזרת בית המדרש. בכל פעם שאנו לומדים מחלוקת תנאים, אמוראים, ראשונים או אחרונים, מטרתנו היא להחיות את האמיתות האלוקיות, ולהפוך אותם לחלק מהמציאות. רק כך, רק בעזרת הלימוד העיוני, אנו זוכים להאיר את האמיתות האלוקיות כולן ולהפוך אותן לחלק מחיינו.

info@eretzhemdah.org ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך:

לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט	לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לע"נ גב' לורין הופמן ז"ל	לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה	לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת היידי				

חמדת הדף היומי

הנחת תפילין לאבל – סוכה דף כה

הרב עקיבא כהנא

השבוע נקרא בדף היומי על חיוב האבל במצוות, הגמרא קובעת שאבל חייב בכל המצוות, למעט מצוות תפילין שעליה אמר הקב"ה ליחזקאל שגם בזמן האבל יחבוש את התפילין על ראשו, ומזה נוכל ללמוד כי המצב הטבעי הוא שאבל איננו חובש תפילין על ראשו. התוספות (ד"ה שהרי נאמר) מבארים כי הראייה היא מזה שבלי שה' היה אומר ליחזקאל להניח תפילין הוא לא היה מניח תפילין, ומזה נלמד שאבל אחר אינו מניח תפילין וה' אמר לו לנהוג שונה מכל האבלים.

הגמרא מציינת שהאיסור להניח תפילין הוא רק ביום הראשון, משום שנאמר עליו "ואחריתה כיום מר" ולא בשאר הימים, שבהם האבל מניח תפילין.

לעומת זאת הגמרא במועד קטן (דף כא) מביאה מחלוקת בעניין בין רבי אליעזר לבין רבי יהושע, לדעת רבי אליעזר בשני הימים הראשונים האבל אינו מניח תפילין, אך מהיום השלישי והלאה הוא מניח, אבל אם באו "פנים חדשות" - כלומר אנשים חדשים, הוא לא מניח תפילין, ודעת רבי יהושע שביום הראשון אינו מניח, ומהיום השני והלאה הוא מניח, אלא אם כן הגיעו פנים חדשות שאז הוא לא מניח גם ביום השני.

איזה יום ראשון מדובר?

באופן פשוט מדובר על יום שבו מת המת וגם נקבר בו, אז לכולי עלמא יש אבילות יום ראשון מהתורה, ולכן אין להניח בין אם המת נקבר בלילה, ובין אם המת נקבר ביום, ולא הספיק להניח תפילין ביום זה לפני פטירת המת. **דין דומה יהיה גם** ביום ראשון מהשבועה, לאחר שאדם שמע שמועה קרובה (בתוך שלושים יום, במקרה שלא שמע שמת המת בתוך זמן השבעה) שהדין הוא שהוא יושב שבעה, ביום הראשון מהשבועה הוא אינו מניח תפילין (ט"ז שפח, א בשם הרמב"ן).

לעומת זאת במקרה שמת ביום ונקבר בלילה שאחריו, **כתב המהריט"ץ** שביום שלאחריו למרות שהוא היום הראשון לשבעה מניחים תפילין. **אולם הנודע ביהודה** (דגול מרובה שם) חולק עליו, וסבור שאין מניחים תפילין ביום ראשון לאבילות, גם אם הוא לא יום הפטירה, אלא רק יום הקבורה. הוא כתב שיש ללמוד זאת מק"ו מדברי הרמב"ן והט"ז שהובאו לעיל לגבי שמועה קרובה שביום הראשון לא מניחים תפילין, (אמנם האמרי ברוך דחה את דבריו, וכתב שיש עצבות מיוחדת ביום הראשון ששומעים את השמועה על הפטירה, מה שלא קיים ביום שלאחר יום הפטירה, למרות שהוא יום הקבורה) **וכדבריו כתבו** גם כן הברכי יוסף, והמהרש"ם (דעת תורה לאו"ח סי' לח) וכך פסק המשנה ברורה (שם ס"ק טז). בפועל יש שכתבו להניח ביום הראשון שאינו יום הפטירה בצינעה ובלי ברכה (עי' פסקי תשובות הערה 34 שמביא כמה דעות).

האם יש איסור בחלק מהיום השני?

הרמב"ן (תורת האדם שער האבלות עניין האבל סז) כתב שלכאורה היה צריך לאסור גם את היום השני בהנחת תפילין, וזאת על בסיס הגמרא במועד קטן, ואף שבגמרא בסוכה האיסור לא הוזכר כלל. **ולכן הוא תמה על דברי הרי"ף (מועד קטן יג עמוד א מדפי הרי"ף) שכתב**: "ומסקנא אינו אסור אלא יום ראשון בלבד דעיקר מררא חד יומא הוא דכתב ואחריתה כיום מר אבל ביום שני מותר וכיון שהניח ביום שני שוב אינו חולץ ואפילו באו פנים חדשות" **כלומר, שלדעתו** האיסור להניח אינו אלא ביום הראשון בלבד, ולא בשאר הימים, וכתב שלפי דעתם מה שכתבו בגמרא במועד קטן לגבי היום השני, שגם בו אסור להניח תפילין הכוונה רק בלילה שהוא בלאו הכי אינו זמן תפילין, ואין זה מדיני אבילות אלא מדיני התפילין שאין נוהגים בלילה, אבל למרות זאת נאמר מקצת היום ככולו גם לעניין זה, ולכן יהיה מותר להניח תפילין גם לפני הנץ החמה.

הרא"ש (מו"ק ג, לז) כתב שיש להסתפק האם מותר לאבל להניח לפני הנץ החמה, או שאולי יש לחכות עד שיסיימו את תפילת שחרית, ורק אחריה יהיה מותר לאבל להניח תפילין. מסקנתו היא שלאחר הנץ החמה מותר להניח תפילין (משום שאומרים - מקצת היום ככולו, אבל לא הלילה), **וכך גם נפסק בשו"ע (ביו"ד שפח), הב"ח (שפח, א) כתב** שמדברי הרי"ף גם ניתן לדייק שהבין כדברי הרא"ש משום שכבר בימיו עיקר מצוות התפילין היתה להניחם בתפילת שחרית, ואם מותר להניח תפילין ביום השני רק לאחר שהמנחמים עזבו את הבית לאחר תפילת שחרית, לא היה הרי"ף כותב שמותר להניחם ביום השני. **אלא שכתב להלכה** שמותר לדעתו ביום השני להניח גם לפני הנץ החמה, ולא רק אחרי הנץ החמה, **וכמו שפסק הרמב"ם (אבל ד, ט) שאבל** אינו מניח תפילין ביום הראשון, ולא הזכיר כלל דינים לגבי היום השני. **לכן מסקנת הב"ח היא** שמותר לאבל להניח תפילין עוד לפני הנץ החמה, ביום השני לאבלותו. **בשו"ע באורח חיים (לח, ה) הזכיר** שלאבל אסור להניח ביום הראשון, ולא כתב כלל שביום השני מותר רק לאחר הנץ החמה. ובמחצית השקל ובעולת תמיד הקשו עליו, שהפסיקות שלו אינן מתאימות אחת לשנייה: **שו"ע הרב (לח, ד) כתב** שביום השני יש להניח רק לאחר הנץ החמה, **וכך פסק גם המשנה ברורה (שם ס"ק יט) ולכן** אם האבל מתפלל בתפילת "ותיקין" אין לו להניח תפילין ביום השני לאבלותו גם כן.

סיכום: בסוגייתנו נאמר כי אסור לאבל להניח תפילין ביום הראשון, לעומת זאת בסוגיה במועד קטן מוזכר גם איסור לגבי היום השני, לגבי היום הראשון יש מחלוקת באחרונים האם מדובר גם ביום שאחר הקבורה, למרות שאינו יום המיתה, אך להלכה נראה שרוב הפוסקים פסקו להלכה שבכל מקרה אין להניח ביום הראשון לשבעה, הדברים אמורים גם לגבי שמועה רחוקה, אמנם יש שמנהגם הוא להניח בצינעה ביום שלאחר הקבורה שאינו יום הפטירה. לגבי היום השני ישנה מחלוקת ראשונים האם מותר גם לפנות בוקר להניח תפילין או רק לאחר הנץ החמה, למעשה היו הרבה שפסקו כי יש להניח רק לאחר הנץ החמה.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ה)

Illinois, USA

אילינוי, ארה"ב
אדר תשנ"ט

הפעלת בית אבות ע"י יהודי בחו"ל, ללא שמירה על כשרות

שאלה

אנחנו מפעילים ומנהלים בתי אבות במדינת אילינוי. בתי האבות מיועדים לאוכלוסייה לא יהודית כל אדם שנרשם נשאל אם הוא יהודי ואם התשובה היא חיובית מייעצים לו ללכת לבית אבות אחר מכיוון שהאוכל בבתי האבות שלנו לא כשר. ישנם גם בתי אבות המיועדים לאנשים פגועים מנטלית שמוחם נפגע בגלל סיבות שונות והם בדרגות שונות של "שוטה" אותם אין אפשרות לשאול על יהדותם.

האם אנו חייבים לשמור על הלכות כשרות, האם יש בעיה. של בשר בחלב, האם יש איסור מיוחד להאכילם "דבר אחר"? רצינו להוסיף כי כל העוסקים במלאכת הבישול אינם יהודים, וכן כי כל שינוי בתפריט עלול לעורר בעיות עם החוק של מדינת אילינוי, וכן עלול לגרום ל"מהומות" מצד הדיירים שרגילים לאוכל מסוים.

תשובה

לפני שנשיב, נעיר ונאיר, שהטוב ביותר הוא, שהמטבח יהיה כשר באופן בסיסי (ואין צורך להקפיד על הידורי כשרות), ועל הבעלים להשתדל בזה כמה שיוכלו, ו"שומר מצוה - לא ידע דבר רע"¹. בכך נצא מכל הספיקות והבעיות המתעוררות בשאלה זו.

א. בירור היהדות והאכלת יהודים במאכלים האסורים

(א) כל אדם המגיע למוסד, על המוסד לברר אם יהודי הוא אם לאו, מפיו, מקרוביו או ע"י תעודות וכדומה, במידת האפשר.²

במקרה שאין אפשרות לברר את הדבר, ניתן לסמוך על כך שרוב תושבי המקום אינם יהודים³, ומותר להאכיל אדם כזה מאכלים אסורים.

(ב) במקרה שהיהודי מתעקש להירשם למוסד - אסור לקבלו, כי בהאכלתו איסורים עוברים על איסור סיוע לעוברי עברה. ויש שסוברים, שיש כאן חשש איסור "לפני עוור" מדאורייתא⁴.

(ג) אם נשלח יהודי שוטה למוסד, אין לקבלו, אלא אם-כן ברור שהוא שוטה גמור ולא ישוב לדעתו⁵.

ב. בשר בחלב

(א) בשר בחלב אסור בהנאה⁶, ולכן אסור להגיש תבשיל של בשר בחלב לדיירי המוסד, וצריך לקוברו⁷, וכן הדין אפילו כאשר הבשר הוא של נבילות וטריפות⁸.

(ב) נפרט הסתייגויות מספר מכלל זה:

1. עוף בחלב: מותר לבשל, וכן מותר בהנאה⁹.

2. בשר בהמה טמאה בחלב, לא קיימים בו כל איסורי בשר בחלב¹⁰ (ועיין בסעיף 3 לגבי איסור סחורה).

3. אם הבישול איננו בכלי ראשון, הבשר מותר גם בהנאה¹¹. לכן יהיה מותר להגיש חלב קר או בכלי שני בארוחות בשריות.

ג. סחורה בדברים האסורים

(א) אסור לסחור באופן קבוע בדברים האסורים באכילה מדאורייתא¹². לדעת חלק מן הראשונים איסור זה הוא מן התורה, ויש שסוברים שהוא מדרבנן¹³.

(ב) לכן, האפשרויות הן כדלקמן:

1. אם התשלום שגובים בעלי המוסד מן הדיירים, בנוי גם על סעיף נפרד של הארוחות - הדבר אסור.

2. אם התחשב הוא כללי, דהיינו המוסד מחשב את עלות ההפעלה באופן כללי, כולל האוכל, וגובה רווחים עבור הכל יחד - יש להסתפק בדבר¹⁴.

3. ייתכן שאפשר להקל, אם המוסד יגבה עבור המאכלים האסורים מדאורייתא רק את מחיר הקרן¹⁵, ועבור שאר הדברים גם יגבה רווח, אך בתנאי שלא יהיה הדבר בהערמה¹⁶.

(ג) אם ישכירו הבעלים את המטבח לגוף אחר, שבעליו גוי, והוא ישלם למוסד דמי-שכירות על המטבח וחדר-האוכל, והגוי יגבה את הרווחים על האוכל, יש להתיר בריווח¹⁷.

בדיעבד, ניתן לסמוך גם על החוזה ששלחתם אלינו.

¹ קהלת ח', ה.

² פסחים ד ע"א "למאי נפקא מינה? לישאיליה!", ועיין שו"ת הר"ן (תשובה סו), שכל היכן שאפשר לברר - מבררים, אך מכיוון שיש המקילים בזה במקום שאין חזקת איסור או ריעותא, אין צריך להתאמץ בזה מעבר למידת האפשר.

³ כתובות (טו ע"ב) "אם רוב עכו"ם - עכו"ם, למאי הילכתא ... להאכילו נבלות".

⁴ עיין ע"ז ו ע"ב שאין בזה לפני עוור, אבל יש איסור מצד "מסייע ידי עוברי עברה", עיין שביעית (פרק ה משנה ט) וברמב"ם ור"ש שם ועוד מקומות, ובאורך עיין "ישכיל עבדי" (ח"א י"ד סי' ו). ועיין ביו"ד סי' קנא בש"ך סי"ק ו, שמתיר לסייע למומר ישראל, אך היתר זה בעייתני, מכיוון שאנשים שאינם שומרים מצוות בזמן הזה מוגדרים בדרך-כלל כ"תינוקות שנשבו" או "כצבור ששגג". לכן צריך

עיון אם להגדיר אדם שמתעקש להיכנס בכל-זאת לבית-אבות כזה כמומר. ועיין בשו"ת "מלומדי מלחמה" לרב נחום רבינוביץ (סי' ד) המביא כמה שיטות ראשונים שלפיהן יש אף במקרה כזה איסור דאורייתא - "לפני עוור".

⁵ יש מחלוקת בפוסקים, אם מותר להאכיל בידיים דבר איסור לשוטה, ופסקו בזה לחומרה ב"פרי מגדים" (בפתיחה הכוללת ל"אורח חיים"), וכן ב"אמרי בינה" (הלכות שבת סי' ט) ובעוד מקומות, אף שיש המסתפקים בזה. אך בנדון שלנו, אין זה נקרא "להאכיל

בידיים", אלא כ"מעמידו אצל נבילה" שיש להתיר, עיין רשב"א יבמות (סוף פרק חרש) וכן עיין בשו"ת חתם-סופר חלק או"ח סימן פג. אך היתר זה מותנה בשני תנאים:

א. שהאדם המדובר יוגדר כשוטה על-פי ההגדרות ההלכתיות (ועיין בזה ב"ציץ-אליעזר" חלק י"ד סימן סט, וב"נשמת-אברהם" שמדבר על כך)

ב. שאדם זה יישאר שוטה וברור שלא יתפכח לעולם.

6 חולין קיד ע"ב, רמב"ם הל' מאכלות אסורות פרק ט וטור ושו"ע יו"ד סימן פז.

7 תמורה דף לג ע"ב.

8 עיין יו"ד סימן פז בפת"ש ס"ק ו שמביא את מחלוקת הפוסקים בזה. "דגול מרובה" התיר בהנאה, בהתבסס על הרמב"ם בהל' מאכלות אסורות פרק ט, אלא, שגם לפי דעתו, עדיין תשאר בעיה של אמירה לנכרי לגבי הבישול שזה בודאי אסור. השבות-יעקב ח"א סימן ס וכן הפמ"ג בפתחה לבשר בחלב הביאו את דעת החולקים, והסיקו שאסור בהנאה ושאר דעת הרמב"ם כן, ע"ש באורך. טור שו"ע יו"ד סימן פז.

10 כ"ל.

11 מכיוון שזה אינו אסור מן התורה, וכל בשר בחלב שאינו אסור מן התורה, מותר בהנאה, כ"ל בהערה 9.

12 שביעית פ"ז משנה ד. גמרא פסחים (כג ע"א). רמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ח), וטור ושו"ע (יו"ד סי' קיז).

13 תוסי' בפסחים (שם ד"ה אמר) והרא"ש (בבא קמא פרק ז סי' יג) כותבים במפורש שהאיסור הזה הוא מדאורייתא, אך ראב"ד (תורת כהנים פ' שמניל), הרשב"א בשו"ת (ח"ג סי' רכג) ו"תרומת הדשן" (סי' ר) כתבו שהאיסור הוא מדרבנן. לדעת רמב"ם האיסור מדאורייתא (וכן הבין ה"משנה למלך"), וכן הכריע "ערוך השולחן" (יו"ד סי' קיז), ועיין ב"פתחי תשובה" (שם) ועיין "יביע אומר" (חלק ח, חיו"ד סי' יג). ומורנו הגר"ש ישראלי ב"עמוד הימיני" (סי' לו) מסיק, שכאשר ברור שהמכירה היא לצורך אכילה (ובמקרה שלנו אין ספק שהדבר כך), לכל הדעות האיסור הוא מדאורייתא.

14 ברמ"א (סי' קיז) כתוב שאסור אדם להאכיל מאכלות אסורים לפועליו, והש"ך והט"ז חלקו. ויתכן שהמקרה הנדון דומה לכך, אך יש לחלק, שאצלנו הבעלים מרוויחים על האוכל ובפועלים לא. ואף שהפועלים עובדים, נראה שהעבודה איננה ממש תמורת האוכל אלא האוכל הוא תוספת. וכן יש להסתפק באשר להבלעה, אם היא מותרת במקום כזה, ועיין ב"דרכי תשובה" (סי' קיז ס"ק כח) שהעתיק מן הספר "מקור מים חיים", שדיבר בזה.

15 הש"ך כתב (שו"ע יו"ד סי' קיז ס"ק ג), שאסור לתת מאכלות אסורים במתנה, אך טעמו הוא משום "דאי לאו דעבד ליה נייח נפשיה לא יהיב ליה", כלומר, שברור שהמתנה באה כתגמול על טובה שעשה המקבל לישראל, ולפיכך הדבר אסור, כמו שאסורה מכירה, אך זה לא שייך אצלנו, מכיוון שכאן הסיבה שמוכרים ללא ריווח היא - להינצל מן האיסור. וכן אין להקשות ממה שכתב הר"ש (שביעית פרק ז משנה ד), שאם נזדמן לו בכור למשתה בנו, מותר לו למכרו במחיר הקרן, משמע שבלא נזדמן, גם זה אסור, שהרי יש לחלק בין איסור מכירת קדשים, שהוא איסור על עצם המכירה, לבין איסור סחורה בדברים האסורים, שהוא ביסודו איסור על המסחר לשם הנאה ממנו. אך לדעת הרב נחום רבינוביץ הדבר אסור, משום שיש לדמות זאת לדברי הש"ך הנ"ל.

16 שהערמה מותרת רק באיסורים מדרבנן, והרי באיסור סחורה רבו הפוסקים הסוברים שהוא מדאורייתא, ולכן, אם באמת ירד המחיר בעקבות הפתרון המוצע בסעיף זה, הדבר מותר. ואמנם, יש שסוברים, שאיסור סחורה הוא מדרבנן, כפי שהזכרנו בהערה 13. ועיין ב"כף החיים" (יו"ד סי' קיז ס"ק נו) שחוכך להתיר ולצרף את הפוסקים שאיסור סחורה מדרבנן, וממילא הערמה תהיה מותרת, לפוסקים שהערמה מותרת אף באיסורי תורה, וממילא הדבר יהיה מותר. אך לפי מה שכתבנו בשם מורנו הגר"ש ישראלי בהערה 13, במקרה שלנו האיסור הוא מדאורייתא, ואם כן יש להחמיר באשר להערמה.

17 כדי לפתור בעיה של מראית-עין יש לתלות שלט המודיע, כי המטבח מוחזק ואינו שייך לבעלים היהודי (שו"ת "אמרי אש" חלק יו"ד סי' ז).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה של:

ישראל בן רבקה	ישראל בן רבקה	ישראל בן רבקה
אריה יצחק בן גאולה מרים	ישראל בן רבקה	ישראל בן רבקה
נטע בת מלכה	ישראל בן רבקה	ישראל בן רבקה
אילנה בת עליה	ישראל בן רבקה	ישראל בן רבקה
בתוך שאר חולי עם ישראל		

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וברור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה